

KABİLİYETE GÖRE

İnsanların düşünce sitemini bozan ve yanlış fikirler doğuran çok önemli bir hastalık var: Allah'ın sonsuz kudretini, geniş rahmetini ve ince hikmetini kendilerince küçük ve basit gördükleri bir varlıkta aramak ve bulamayınca inkâr yoluna sapmak.

Bu hastalığı Üstat Bediüzzaman Hazretleri aşağıdaki cümlesiyle çok güzel teşhis etmiş ve devamında da tedavi yollarını göstermiştir.

“İnsanların öyle eblehleri vardır ki, şeffaf bir zerrede şemsin timsalini veya bir çiçeğin renginde şemsin tecellisini görse, şemsin o timsal ve tecellisinden, hakikî şemsin bütün levâzımâtını, hattâ âleme merkez olmasını ve seyârâta olan cezbini talep edip isterler.”(1)

Üstat Hazretleri, hakikatleri yanlış yorumlayan bu düşünce sapıklarını **“ebleh”** yâni çok aptal olarak nitelendiriyor. Böyle bir ebleh, güneşin o azametli ışığını ve hararetini küçük bir cam parçasındaki tecellisinde göremeyince, o tecellinin güneşten geldiğini inkâr ediyor. **“Bu küçük parıltı güneşin ışığı olsaydı güneşin azametine uygun bir parlaklığa ve hararete sahip olması gerekirdi.”** diyor.

Küçük-büyük bütün tecellilerin güneşten geldiğini herkes bilir. Ancak, burada, güneş örneğiyle, esmâ tecellilerini yanlış değerlendirenlerin düştükleri gülünç hâl tasvir edilmiştir.

Meselâ, çok küçük bir canlıdaki rahmet ve hikmet cilvelerini iyi değerlendirmeyen bir insan, bu rahmet ve inayeti Allah'tan bilmekte zorlanır. Yahut, küçük bir çiçeğin imdadına bütün bir kâinatın koştüğünü gözüyle gördüğü halde, **“Allah, sonsuz sıfatlarıyla bu küçük çiçekle mi ilgilenecek?”** diyerek ondaki tecellilerin ilâhî isimlerden geldiğine akıl erdiremez. Bu yanlış değerlendirme onu sonunda inkâra kadar götürebilir.

Bilindiği gibi eşyanın hakikatleri esmâ-i ilâhîyeye dayanır. Ancak, her şeyde bütün ilâhî isimler tecelli etmezler. Tecelliler de eşyanın kabiliyetine göre farklı derecelerde olur. **Rezzak** isminin bir sineğin rızkını vermedeki tecellisi ile balinanın doyurulmasındaki tecellileri elbette birbirinden çok farklıdır.

Kâinat her şeyiyle hep hikmetli yaratılmışken, bu gibi insanlar faydasını bilemedikleri bir hayvan yahut bitki türüne baktıklarında onlarda Allah'ın sonsuz hikmetini göremeyince inkâr yoluna sapabilirler.

Üstat Hazretleri güneş örneğiyle böyle düşünenlere şu dersi veriyor: Güneşin ışığı ve ısısı bütün haşmetiyle ve azametiyle hiçbir şeyde tecelli etmez. Her varlık kendi kabiliyetine göre ondan istifade eder. Denizleri aydınlatan da odur, dağları, ovaları aydınlatan da. Onun Ay'daki tecellisiyle bir kar tanesindeki tecellisi elbette birbirinden çok farklıdır. Ama hepsinin ışığı ondan gelmektedir. Güneşin en küçük bir damla ile ilgilenmesi, ona ışık ve hararet vermesi onun şanına bir noksanlık getirmez, aksine onun büyüklüğüne delil olur.

İnsanlar rütbe ve makam itibariyle kendilerinden bir kademe aşağıda bulunurlarla temas kurarlar, daha aşağıdakileri muhatap kabul etmezler. Meselâ bir bakan, sadece genel müdürlerle görüşür, memurlarla görüşmez. Bu hali ölçü alan insanlar, Allah'ın sonsuz azamet ve kudretiyle, büyük-küçük fark etmeksizin, bütün eşyada birlikte tasarrufta bulunmasını akıllarına sığtıramazlar. Halbuki,

“Sâni-i Kâinat, elbette kâinat cinsinden değildir. Mahiyeti, hiçbir mahiyete benzemez.” (2)

O'nun mukaddes zatı gibi sıfatları, isimleri, icraatları da mahlukatınkilere benzemezler.

Öte yandan, Allah'ın sonsuz sıfatlarına hiçbir varlık tam ayna olamaz. Zira, her varlık sınırlıdır, sıfatlar ise sonsuzdur. Her mahluk kendi mahiyetinin kabiliyetine göre İlâhî isimlerden feyiz alır. Allah'ın sonsuz sıfatlarının azametini her varlıkta arayan kimse, küçük varlıkları Allah'ın yarattığına akıl erdiremez.

Dersin devamında, bunları aldatan önemli bir nokta da şöyle nazara veriliyor:

“Ve kezâ, o eblehler tecelli ile husule gelen vücûd-u zillîyi, vücûd-u hakikî ve aslîden fark edemezler, birbiriyle iltibas ederler.”(3)

Vücûd-u zillî “gölge varlık” demektir. Yâni, gölgenin de, çok aşağı mertebede de olsa, bir varlığı vardır. Ama bu varlık, vücûd-u hakikîden, yâni gerçek varlıktan çok aşağı derecededir.

Gölge tabiri, mecazî mânada kullanılmıştır. Yâni, bildiğimiz gölge, nasıl bir şeyin zâtından haber verirse, her varlık da kendindeki esmâ tecellileriyle Allah'tan haber verir. Keza, birşeyin, meselâ bir ağacın, gölgesinin varlığı, o şeyin kendi varlığından ne kadar aşağı derecede ise, bütün mahlukatın varlıkları da Allah'ın vacip olan varlığına göre zayıf bir gölge kadar aşağı derecededir.

Çiçekler de, yıldızlar da, atomlar da, sistemler de “mümkün” grubuna girerler, hepsinin varlığı, Allah’ın vacip olan varlığına göre gölge kadar aşağıdır. Bunların büyük olanlarını Allah’tan bilip, küçük olanları sebeplere vermek gölge ile aslı birbirinden fark edememektir. Yâni, o büyük varlıklar gibi o küçük varlıklar da gölge mesabesindeirler. Biri neyse diğeri de odur. Hepsisi, varlığı Vacip olan Allah’ın farklı mahluklarıdır.

“Bunun için, bir şeyde şemsin timsalini, gölgesini gördükleri zaman, şemsin hararetini, ziyasını ve sâir hususiyatını da istemeye başlarlar.”(4)

Bu cümlede, güneşin aynadaki timsali için de **“gölge”** ifadesi kullanılmıştır. Yâni, aynadaki o güneş timsali, gerçek güneşe göre gölge kadar zayıf bir varlığa sahiptir. Bu zayıf varlıkta güneşin hakiki ziyasını, hararetini ve özelliklerini arayan kimseler, bunu bulamayınca o tecellinin güneşten olduğunu inkâr yoluna giderler. Yâni, bir mahlukta Allah’ın sonsuz sıfatlarını, sonsuz cemâlini, kemâlini, hikmetini göremeyen insanlar, o varlığı Allah’ın mahluku olarak kabul etmekten uzaklaşıp tesadüfe, tabiata yahut sebeplere isnat etme yolunu tutarlar.

“Ve kezâ o eblehler sinek, böcek ve sâir küçük ve hasis şeylere bakarken, onlarda pek yüksek bir eser-i san'at ve hikmet görmekle, derler: 'Sâni bunlara pek fazla ehemmiyet vermiştir. Bir sineğin ne kıymeti olabilir ki bu kadar masraflara, külfetlere mahal olsun?’”(5)

Sinek ve böcek gibi küçük canlılarda Cenâb-ı Hakkın çok ince ve harika sanatları sergilenmektedir. On Yedinci Söz’de bu küçük varlıklarda, **“tabakat-ı âliyede olan ruhaniyatı ve melâikeleri ve sekene-i semâvâtı seyre celb edecek bir cazibedarlık”** olduğu beyan ediliyor. Yâni, bu varlıkları melekler âlemi büyük bir hayranlıkla seyrediyorlar.

Üstat Hazretleri bir başka risalesinde de **“Bir sineğin îcâdı hayretfezadır filden.”(6)** buyurarak bu gibi küçük varlıkların sanatça büyük olduklarına dikkat çekiyor.

İnsanoğlu; hayvanların ve bitkilerin hikmetlerini düşünürken, onların sadece insan nevine olan faydalarını esas alıyor ve yanılıyor. Eğer öyle olsa, insan nevi yaratılmadan önceki uzun zaman diliminde yaratılan bütün hayvanları ve bitkileri hikmetsiz ve faydasız kabul etmek gerekir.

Cenâb-ı Hak o varlıklarda isim ve sıfatlarını tecelli ettirmekte, bu harika eserleri

---

kendisi bizzât müşahede ettiği gibi, onları meleklerine de seyrettirmektedir. Ayrıca, onların her birinin de kendine mahsus bir tesbihi bulunmakta ve bu tespihler de meleklerce temsil edilmektedir.

Dipnotlar:

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Hubab.](#)

(2) bk. [Mektubat, Yirminci Mektup, İkinci Makam.](#)

(3) bk. [age.](#)

(4) bk. [age.](#)

(5) bk. [age.](#)

(6)

bk.

<http://www.sorularlarisale.com/index.php?s=modules/kulliyat&risale=235&sayfa=584>.